

Länsstyrelsen
GOTLANDS LÄN

2009-02-02

Dnr Lst 100-480-09
Dnr GK

Regeringen
Näringsdepartementet
Statssekreterargruppens ordf. Jöran Hägglund
103 33 STOCKHOLM

Rapport från Gotland med anledning av varsel

Bakgrund

Regeringen utsåg den 15 januari 2009 landshövding Marianne Samuelsson och kommunstyrelsens ordförande Eva Nypelius till regionala samordnare med anledning av varsel i Gotlands län.

Samordnarnas uppdrag är, att tillsammans för regeringens räkning samordna insatserna i länet. Arbetet skall ta tillvara de unika förutsättningar för individers utvecklingskraft och företags konkurrenskraft som finns på Gotland. I samordnarnas uppdrag ingår bl.a. att redovisa utvecklingen på Gotland och de hinder och behov som har identifierats i arbetet.

Lägesbeskrivning

Ö-lägets särskilda förutsättningar

Gotland har ett strategiskt läge mitt i Östersjön och avståndet till det svenska fastlandet är cirka 95 km och till Baltikum cirka 130 km. Gotland är också Sveriges minsta region och län samt en relativt stor kommun, sett till invånarantalet. Gotlands kommun är förutom primärkommun även landsting och kommunalt samverkansorgan, med ansvar för den regionala utvecklingen.

Många olika organisationer och myndigheter gör värdefulla insatser för att kartlägga, undersöka och genomföra beslut och åtgärder för att förbättra miljösituationen i Östersjön. Det saknas dock ett forum för överblick och samordning. Med tanke på öns strategiska läge skulle Gotland vara en naturlig plats för ett sådant forum. Det skulle även bidra till målen i det regionala utvecklingsprogrammet – Vision Gotland 2025 – att Gotland skall vara den naturliga mötesplatsen i Östersjöregionen och att Gotland skall vara en världsledande ö-region i miljö- och energifrågor.

Den gotländska lokala arbetsmarknadsregionen är synnerligen speciell. Detta beror dels på den geografiska isoleringen – det finns inga angränsande arbetsmarknadsregioner –, dels den storleksmässiga begränsningen. Detta leder till att flexibiliteten och rörligheten på arbetsmarknaden blir förhållandevis låg. Den enda betydande dagspendlingen är den inomregionala. Det är dock inte restiden till Stockholmsregionen som är hindret, utan istället är det kostnaden. Dagspendling till Stockholmsregionen förekommer dock. När det gäller den inomregionala arbetspendlingen så går den i huvudsak till Visby, som dominerar stort när det gäller arbetsplatser på Gotland.

Gotlands läge gör förbindelserna med omvärlden till en nyckelfråga och kommunikationerna till och från Gotland är grundläggande för utvecklingen. De måste kunna stödja och stimulera näringslivets behov och utveckling liksom människors önskan och behov av att resa. Ö-läget kräver för att Gotland ska kunna stärka och utveckla sin konkurrenskraft en mycket god tillgänglighet – i pris, turtäthet, res- och transporttid.

Färjeförbindelserna går mellan Visby-Nynäshamn och Visby-Oskarshamn. Färjorna är höghastighetsfartyg och restiden på linjerna är cirka 3 timmar. Nynäshamn trafikeras med i princip två dubbelturer per dag och Oskarshamn med en dubbeltur per dag. Under för-, sommar- och eftersäsong är antalet dubbelturer per dag betydligt fler. Den senaste tioårsperioden har det skett kraftiga ökningarna i färjetrafiken, både av antalet passagerare (27 procent) och transporterat gods (45 procent). Föregående år reste drygt 1,5 miljoner passagerare med färjorna och knappt 740 000 längdmeter gods transporterades.

Gotland har reguljär flygtrafik med Bromma, Arlanda, Linköping, Skavsta och Ängelholm. Stockholmsflygplatserna trafikeras med ett femtontal dubbelturer under vardagarna, övriga linjer har en lägre turtäthet. Under sommarsäsongerna ökar antalet destinationer kraftigt, under år 2009 med Göteborg, Sundsvall, Växjö, Helsingfors, Oslo och Hamburg. Antalet flygpassagerare har under den senaste tioårsperioden varierat kring 300 000 personer, och var som högst föregående år.

För en väl fungerande trafik, såväl person- som godstrafik, är även angränsningspunkterna av mycket stor betydelse. Dessa måste vara väl anpassade för att klara ankomster, avgångar och växlingar mellan olika trafikslag.

Vad gäller IT-kommunikationer har Gotland goda förbindelser till och från fastlandet. På Gotland är det markbundna digitala nätet liksom 3 G någorlunda väl utbyggt och bredbandsutbyggnaden med överlappande tekniker har medfört att hushåll och företag i tätorter har en acceptabel bredbandstillgång. Dock saknas bredbandstillgång för delar av landsbygden.

En mycket viktig förutsättning för en regions konkurrenskraft är dess utbildningsnivå. Historiskt har Gotland haft en låg utbildningsnivå, vilken dock ökat sedan Högskolan etablerades tillsammans med ett antal insatser inom utbildningssektorn riktade mot vuxna. För närvarande har Högskolan på Gotland nästan 2 400 helårstudenter, varav cirka 1 000 finns på campus. Resten studerar på distans. Den unika studiemiljön i kombination med den nya utbildningsmodell för lärande, Liberal Education, som Högskolan lanserar hösten 2009

förväntas innebära ett ökat söktryck. Utvecklingen på arbetsmarknaden (inte minst lokalt) och demografiska omständigheter förstärker ytterligare detta.

Arbetsmarknadsläget på Gotland

Sysselsättningen har utvecklats starkt de senaste åren i hela Sverige och så även på Gotland. Bland annat så har arbetslösheten under 2008 varit den lägsta sedan 1992, den genomsnittliga öppna arbetslösheten var under året knappt 1100 personer. Under 2009 bedöms sysselsättningen att minska. Framförallt inom industri och tillverkning ser vi ett minskat personalbehov. Inom den offentliga sektorn väntas sysselsättningen också minska något som en följd av bland annat rationaliseringar och försämrad ekonomi. Byggbranschen går in i ett lugnare skede och bedömningen är att sysselsättningen minskar under andra halvan av 2009.

Antalet sysselsatta minskar 2009

Både efterfrågan och kapacitetsutnyttjandet inom privata näringslivet har varit på en hög nivå sedan sommaren 2006 men har sedan sommaren 2008 planat ut till att nu visa negativa tal. Antalet sysselsatta i länet beräknas minska med närmare 2 000 personer under 2009. Sysselsättningsnedgången sker inom de flesta sektorer på arbetsmarkanden både i det privata näringslivet och inom offentlig verksamhet.

Utbudet av arbetskraft

Länets befolkning i åldrarna mellan 16 och 64 år minskar i år och bedöms minska något nästa år. Arbetskraftsutbudet påverkas i positiv riktning av att antalet sjukskrivna och antalet personer som får sjuk- och aktivitetsersättning på heltid fortsätter att minska. Vuxen- och högskoleutbildningar bedöms öka nästa år, vilket ger ett minskat tillskott till arbetskraften. Antalet personer i arbetsmarknadspolitiska program har ökat under hösten och en ytterligare volymökning beräknas ske under 2009.

Ökad arbetslöshet

Enligt officiella varselstatistiken varslades cirka 330 personer om uppsägning under 2008, det är 200 fler än under 2007. Därutöver bedömer Arbetsförmedlingen att ytterligare ett 100-tal varslats i de företag som vardera varslat färre än 5 personer, vilket ej ingår i statistiken. Totalt innebär det att över 400 personer varslades om uppsägning under förra året. I jämförelse med riket klarar sig Gotland relativt väl. Men med tanke på den lilla industriverksamhet Gotland har är detta en stor andel av de sysselsatta inom industrisektorn på Gotland. Historiskt sett brukar cirka 15 procent av de varslade bli arbetslösa. I det konjunkturläge vi nu befinner oss i bedömer Arbetsförmedlingen att denna siffra blir ungefär dubbelt så hög. Under januari 2009 har 35 personer varslats om uppsägning. Utöver detta bedömer vi att fler varsel kommer att läggas, både inom tillverkningsindustrin och inom den offentliga sektorn.

Genomförda insatser

Under 2008 har ett antal insatser genomförts för de drabbade av varsel och uppsägningar. Ett nära samarbete med berörda företag, fackliga organisationer, Arbetsförmedlingen, Trygghetsrådet och omställningsföretag som ABF Pensum, Antenn, LB Karriär och Lernia har gett ett mycket positivt resultat. Cirka 60 procent av de uppsagda har ny sysselsättning, i vissa fall utanför Gotland. Exempel på genomförda insatser; informationstillfällen, tidig inskrivning på Arbetsförmedlingen med en personlig kontaktperson för matchning mot nytt

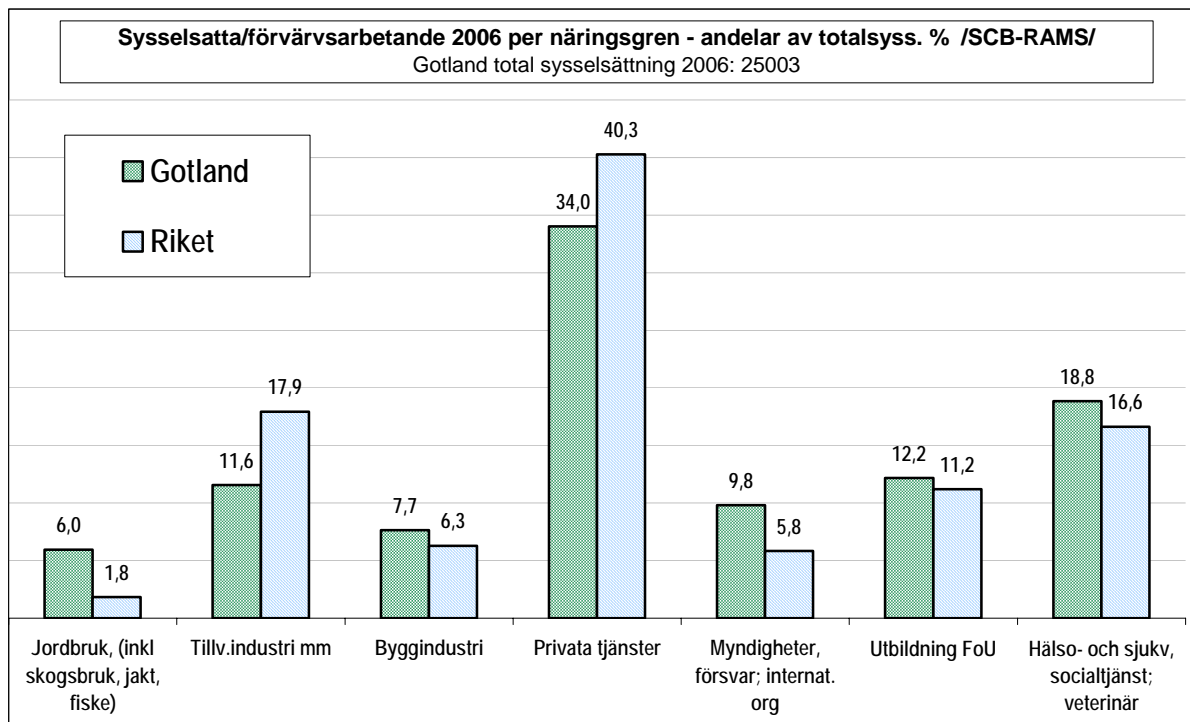
arbete, omställningsprogram med coachning, vägledning och jobsökarinsatser, studiebesök, rekryteringsträffar med arbetsgivare, praktik samt kortare utbildningsinsatser.

Näringslivsstruktur

Näringslivet på Gotland skiljer sig på flera sätt från den genomsnittliga näringslivsstrukturen i Sverige. Den offentliga sektorn, besöksnäringen och jordbruket/livsmedelsindustrin sysselsätter en stor del av arbetskraften, medan exempelvis tillverkningsindustrin och sektorn företagstjänster är förhållandevis liten. Totalt omfattar den offentliga verksamheten 41 procent av sysselsättningen vilket kan jämföras med genomsnitt för riket som ligger på cirka 34 procent. Tillverkningsindustrin sysselsatte år 2006 endast 11,6 procent (2 875 st.) av det totala antalet sysselsatta på Gotland. Motsvarande siffra i riket var cirka 17,9 procent. Den senaste tidens nedläggningar och varsel inom industrisektorn motsvarar dock en minskning av sektorn med cirka 20 procent ned till 8,5 procent vid utgången av år 2008.

Det finns en lång tradition av egen- och småföretagande på Gotland, inte minst inom de areella näringarna. De flesta företagen är mycket små. 98 procent av företagen har mindre än 20 anställda. Omkring en tredjedel av Gotlands totalt cirka 6 500 företag återfinns inom jord- och skogsbruket och merparten av dessa är enmansföretag. De 30 största arbetsgivarna sysselsätter endast cirka 41 procent av det totala antalet sysselsatta, varav huvuddelen inom Gotlands kommun med cirka 6 700 anställda.

Det gotländska näringslivet har av tradition varit mer inriktat på råvaruproduktion än vidareförädling. Förädlingsgraden har dock ökat under senare år inte minst inom livsmedelsbranschen. Behovet av ytterligare vidareförädling betonas inom flera branscher. Området privata tjänster har ökat under de senaste åren inte minst kopplat till utvecklingen av besöksnäringen och Högskolan på Gotlands verksamhet. Fortfarande ligger dock andelen sysselsatta inom området privata tjänster betydligt under andelen i övriga riket.

Anledningen till att Gotland är ett av de län som ännu inte drabbats så hårt av konjunktur nedgången är – som ovan beskrivits – den stora andelen offentlig sektor, den relativt lilla industrisektorn och den höga andelen småföretag.

Organisation

Samordningsgruppen

I samband med att båttillverkaren Nimbus under september varslade de sista 126 av 210 anställda i Visbyfabriken kallade kommunstyrelsens ordf. Eva Nypelius till ett första möte i den s.k. samordningsgruppen för industriutveckling på Gotland som sedan även fortsättningsvis har arbetat med frågor kring effekterna på Gotland av övriga varsel och den allmänna konjunktur nedgången. Gruppen består av representanter för Gotlands kommun, Länsstyrelsen, Arbetsförmedlingen, ALMI Företagspartner AB, Tillväxt Gotland, Högskolan på Gotland, LO och UNIONEN. Denna grupp kommer även fortsättningsvis att utgöra styrgrupp i samband med det särskilda regeringsuppdrag som landshövding Marianne Samuelsson och kommunstyrelsens ordförande Eva Nypelius fått med anledning av varsel om uppsägningar och nedläggning av verksamheter.

Inledningsvis inriktades arbetet i gruppen mot de företag inom den gotländska industrisektorn som påverkades av konjunktur nedgången under hösten. Företrädare för de flesta industriföretag på ön samlades i slutet av oktober för att diskutera läget. Resultatet av detta blev att Tillväxt Gotland fick i uppdrag att tillsammans med Teknisk Resurscentrum (TRC) genomföra en inventering av de gotländska industriföretagen, för att identifiera de möjligheter som finns för samarbetet/samverkan och behovet av t.ex. kapital och kompetens. Denna

inventering kommer att kompletteras med en särskild inventering av trä-/snickerisektorn som genomförs av Länsstyrelsen.

Kopplat till styrgruppen har det bildas fyra arbetsgrupper för att identifiera behovet och föreslå åtgärder inom områdena:

- Arbetsmarknadsåtgärder för de varslade/ uppsagda
- Etableringar av ny verksamhet
- Kompetensförsörjning:
 - långsiktiga utbildningsbehov
 - kompetensutvecklingsinsatser
- Företagsfinansiering

Ytterligare arbetsgrupper kan komma att bildas beroende på vilka frågor som aktualiseras under arbetes gång.

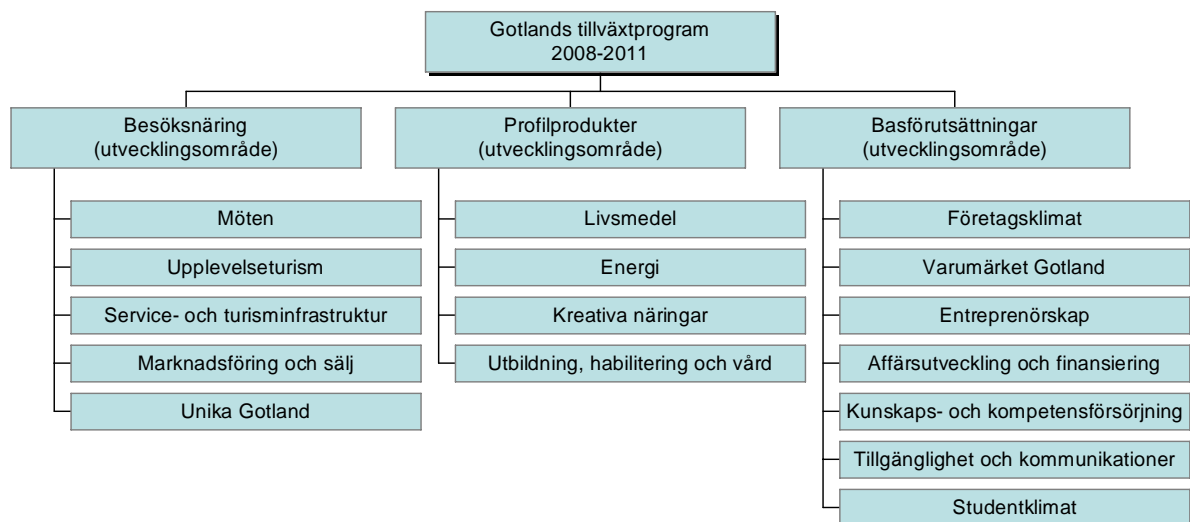
Tillväxt Gotland

Bakgrunden till bildandet av föreningen Tillväxt Gotland är en från Gotlands kommun och näringslivet ömsesidig önskan om att förbättra företagsklimatet på Gotland samt förbättra samverkan mellan offentlig sektor och näringslivet. Detta för att få tillstånd en ökad tillväxt i det gotländska samhället och en behövlig befolkningsökning.

Tillväxt Gotland är den strategiska samverkansaktören i gränssnittet mellan det offentliga och näringslivet. Det är den konstellation inom vilkens ram Gotlands kommuns samverkan med näringslivet sker kring tillväxt- och näringslivsfrågor. Tillväxt Gotlands medlemmar – såväl näringslivet som offentliga och ideella aktörer – träffar inom ramen för Tillväxt Gotland överenskommelser rörande tillväxtarbetet. Tillväxt Gotland fungerar såtillvida som ett partnerskap för tillväxtarbetet på Gotland.

Inriktning på tillväxtarbetet

Det regionala tillväxtprogrammet tar ett helhetsgrepp över det samlade tillväxtarbetet och resurserna för detta på Gotland. Därigenom skapas förutsättningar en överblick och samordning av de insatser som pågår. Syftet med detta är att kunna inrikta insatserna i enlighet med antagna prioriteringar, för att de på så vis skall kunna bidra till att nå de fastställda målsättningarna för programmet. Tillväxtprogrammet består av tre utvecklingsområden. De första två är mer branschriktade medan det tredje är generellt och gäller hela näringslivet. Under respektive utvecklingsområde finns sedan ett antal insatsområden, vilka ringar in de olika prioriterade arbetsfälten inom respektive utvecklingsområde. Det regionala tillväxtprogrammet har en god överensstämmelse med den nationella strategin och samspelar väl med de program som hanterar finansieringar ur EG:s strukturfonder.

Processen med framtagande och genomförande av det regionala tillväxtprogrammet utgår ifrån den plattform för samverkan som Tillväxt Gotland ger. Det regionala tillväxtarbetet bedrivs som en kontinuerlig process. Gotlands kommun ansvarar för att, tillsammans med representanter för näringslivet och berörda utvecklingsaktörer, kontinuerligt följa upp och föra en dialog kring de insatser som har slutförts, pågår och skall genomföras. Denna samverkan sker genom Tillväxt Gotland, som har tillsatt referensgrupper från näringslivet för detta ändamål. Varje referensgrupp har en sammansättning av kompetens som speglar utvecklingsområdet.

Behov av åtgärder

För att mildra konsekvenserna av den rådande konjunkturedgången för det gotländska näringslivet, med en uppenbar risk för en oönskad avveckling av tillverkningsindustrin, så identifieras nedan föreslagna åtgärder. Insatserna ligger i linje med det pågående tillväxtarbetet och de strategiska vägval som antagits i Vision Gotland 2025, det regionala utvecklingsprogrammet.

Utveckling av hamnarna

Hamnarnas infrastruktur är en helt avgörande del i trafiksystemet. För att möjliggöra en infrastrukturell utveckling av Visby hamn till en väl fungerande hamn för resenärer, besökare och godstransporter via färjetrafiken så måste industri- och bulkfrakten flyttas till Klintehamns hamn. Hamnen behöver därför anpassas för en utökad godstrafik. Det gäller muddring (i samverkan med Sjöfartsverket) och anläggning av en ny kaj. I Visby hamn behöver anpassningar göras för den ordinarie färjetrafiken, i första hand en utveckling av terminalområdet. Vidare behövs investeringar för att trygga framtida kryssningsturism. För att stärka Gotlands förutsättningar som mötesplats i Östersjön så behövs också investeringar göras i Slite hamn, vilken då också skulle kunna fungera som s.k. reservhamn för koncessionstrafiken.

Gotlandstillägget

Gotlands läge kräver särskilda insatser för att neutralisera den transport- och konkurrensmässiga lägesnackdelen. Som ersättning för de merkostnader som finns för godstrafiken till och från Gotland finns det s.k. Gotlandstillägget, som medför att priset för transporterna till och från Gotland motsvarar taxan för en transport av motsvarande längd i landet i övrigt. Vid ett eventuellt beslut att avskaffa Gotlandstillägget behöver merkostnaderna täckas. Den modell som vid flera tillfällen föreslagits, bl.a. i Garanterad transportstandard (SOU 2001:66) och av Sjöfartsverket (augusti 2008), är att sänka längdmetertaxan för färjeöverfarten.

Ökad överföringskapacitet för vindkraftsel genom ny kabel

Elnätet på Gotland behöver en anslutning till det svenska stamnätet med stor överföringskapacitet, för att planerad vindkraftsutbyggnad ska kunna genomföras. Gotländsk vind kan ge 2,4 TWh el per år, vilket är en stor del av det nationella vindkraftsmålet. Det skulle också kunna ge ön 150-300 direkta arbetstillfällen och en ökad kapitaltillförsel. Svenska Kraftnät bör få i uppdrag att ansluta Gotland till det svenska stamnätet och beakta möjliga fördelar av att integrera Gotland i en planerad nätanslutning österut.

Förnybar energi och hållbara transporter

Energiomställningen är högt prioriterad på Gotland och några avgörande insatser rör hållbara transporter. Det finns en prioriterad och bred satsning på biogas. Produktionspotentialen för lantbruksbaserad biogas på Gotland kan jämföras med öns totala bensin användning, de första privata gårdsanläggningarna är på väg och en större gemensamhetsägd anläggning är projekterad. Det finns ett stort behov av att snabbt få resurser för att utveckla infrastrukturen för biogas, så att den marknaden kan växa och bidra till hållbarhet bl.a. i transportsystemet på ön. Ö-läget fördyrar samverkan med de grannregioner där det idag finns en biogasmarknad med underskott på gas. Medan efterfrågan på Gotland byggs upp, bedöms möjligheten att sälja biogas till fastlandet bli avgörande för att kunna få till stånd den större gemensamhetsägda anläggningen på ön. Ett särskilt investeringsstöd för transport av gas/flytande metan behövs.

Kompetensförsörjning och –utveckling

För Gotlands små- och medelstora företag är det viktigt att ha tillgång den kompetens man behöver samt att ha ekonomiskt utrymme att behålla den i tider som dessa. Detta kräver omställningsbar och flexibel arbetskraft. ESF-medel kan användas för detta. Det finns emellertid ett problem med denna insats, och det är de långa ledtiderna från projektansökan till ett genomförande. Det blir därför viktigare att arbeta proaktivt och sätta in resurserna tidigt i företagen. Det krävs också att ett ökat utbud av gymnasiala yrkeskurser för vuxna, då det idag är begränsat till följd av minskade resurser från både kommun och stat. Särskild hänsyn bör här tas till Gotlands ö-läge, vilket försvårar samverkan med andra kommuner.

Samfällt skulle dessa insatser kunna bidra till att stärka konkurrenskraften och skapa förutsättningar för ökad tillväxt.

Fler utbildningsplatser

Redan 2009 skulle högskolan kunna ta emot ett större antal studenter. Ökningen skulle i så fall i huvudsak kunna ske inom befintligt utbud av nätbaserad utbildning. Högskolans ambition är dock att stärka campusverksamheten varför de 200 nya platser som Högskolan ansöker om från och med 2010 framförallt planeras för studenter till Campus Visby. En stark högskola och ett levande och kreativt Campus Visby bidrar starkt till en dynamisk arbetsmarknad och ett gott konkurrensläge för Gotland.

Möjlighet till distansoberoende arbete

Inom IT-området behöver nätet uppgraderas. De som idag använder ADSL har dåliga upplänkar, vilket inte är acceptabelt för alla de företag som vill arbeta mot kunder via nätet. För att komma till rätta med problemet behövs ett förstärkt och utbyggt fibernät. De vita fläckarna i bredbandstäckningen behöver också åtgärdas, för att skapa goda förutsättningar för ett företagande på landsbygden.

Utveckling av livsmedelsindustri

Inom den småskaliga livsmedelsindustrin finns endast ett fåtal företag som kan producera så att de kontinuerligt kan tillhandahålla de volymer som grossist och handeln önskar. De flesta företagen har endast en lokal marknad. En samordnad distribution till fastlandet skulle kunna innebära att även de företag med mindre volymer skulle kunna öka sin marknad på fastlandet. Neddragningar har under flera år skett inom Swedish Meats, där bl.a. all styckning upphört. Då Gotland har en stor andel köttproduktion av god kvalitet finns här en möjlighet att få en ökad sysselsättning inom branschen genom att öka förädlingsgraden i köttproduktionen. Genom tillskott av resurser för produkt- och marknadsutveckling skulle Gotland kunna bidra starkt till att utveckla Sverige till Europas nya matland.

Resurser för samhällsbyggnad och utveckling

Den rådande lågkonjunkturen slår hårt mot kommuner och landsting genom minskade skatteintäkter. För Gotlands kommun som har att axla såväl det primärkommunala, landstingskommunala som det regionala utvecklingsansvaret är detta mycket kännbart, med neddragningar och besparingsbeting som en direkt följd. För att dämpa konjunkturnedgången så är det angeläget att utvecklingsinsatser och kommunala investeringar för förbättrad samhällsservice kan genomföras trots det ekonomiska läget. Med anledning av det rådande läget bör staten därmed beakta möjligheten att utöka finansieringen till kommuner och landsting.

Vidare behöver regionen ges möjlighet att intensifiera det pågående tillväxtarbetet och fokusera på insatser som kan bidra till ökad tillväxt. Detta kräver tillskott av resurser, ifråga

om utökade medel för regionala tillväxtåtgärder. Samtidigt bör även ett temporärt undantag göras av kraven på offentlig medfinansiering på 50 procent för att öka möjligheterna till användning av medlen för regionala tillväxtåtgärder.

Gotlands kommun

Länsstyrelsen i Gotlands län

Eva Nypelius
Kommunstyrelsens ordförande

Marianne Samuelsson
Landshövding